

Ρήξη και συνέχεια στην αναζήτηση του ελληνικού πολιτισμού: Τα μυθιστορήματα του Βασίλη Αλεξάκη *Η μητρική γλώσσα* και *μ.Χ.*

Αλίκη Τσοτσορού*

Τα μυθιστορήματα του Βασίλη Αλεξάκη *Η μητρική γλώσσα* (1995) και *μ.Χ.* (2007) αποτελούν μια συστηματική και εναγώνια αναζήτηση της οριοθέτησης της συνέχειας του ελληνικού πολιτισμού. Το κάθε μυθιστόρημα συνιστά ουσιαστικά ένα πλέγμα αναζητήσεων στο επίπεδο της γλώσσας –στην οποία δίνεται έμφαση στο πρώτο από τα δύο έργα-, της θρησκείας –που αποτελεί κυρίαρχο θέμα και στα δύο βιβλία-, της τέχνης –που καλύπτει όλο το φάσμα της αρχαίας και της βυζαντινής τέχνης και στα δύο έργα- και της ιστορίας: η ιστορική πορεία που ενδιαφέρει τον συγγραφέα εκτείνεται κυρίως στη μυκηναϊκή, την αρχαϊκή, την κλασική, την ελληνιστική, τη ρωμαϊκή και τέλος τη βυζαντινή περίοδο, η οποία είναι κυρίαρχη στο δεύτερο βιβλίο. Αλλά εφόσον και στα δύο έργα υπάρχουν αναφορές σε σύγχρονα γεγονότα, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η ιστορική έρευνά του φτάνει ως τις δεκαετίες του 1990 και του 2000, κατά τις οποίες γράφτηκαν τα κείμενα. Οι προσωπικές απόψεις του συγγραφέα για τον κόσμο της σύγχρονης πολιτικής και ιδεολογίας καθώς και οι καταγραφές συγκεκριμένων γεγονότων αποτελούν θα λέγαμε τον σύγχρονο καμβά πάνω στον οποίο απεικονίζονται οι αναζητήσεις του ιστορικού παρελθόντος. Οι ρήξεις και οι συνέχειες στο ιστορικό βάθος τους ελληνικού πολιτισμού έχουν φόντο αυτό τον σύγχρονο κόσμο. Με αυτόν διεξάγεται ο διάλογος του συγγραφέα, ο οποίος κατά περίπτωση επιλέγει αν θα τοποθετηθεί από την οπτική της ρήξης ή της συνέχειας.

Τα δύο βιβλία αποτελούν ένα σώμα ιστορικών κειμένων που τα αποτελούν η ιστορία της ελληνικής γλώσσας, η ιστορία της ελληνικής τέχνης και της θρησκείας, της αρχαίας λατρείας και του Χριστιανισμού. Η ιστορία προσεγγίζεται μέσα από την οπτική του σύγχρονου ελληνικού κόσμου. Το πολιτισμικό παρελθόν συνδέεται αδιάλειπτα με το παρόν και ως προς το σημείο αυτό συνιστά ένα είδος συνέχειας. Αλλά η ερμηνεία του πολιτισμικού παρόντος μέσω της ιστορίας συνιστά τόσο στο επίπεδο της τέχνης όσο και στο επίπεδο της θρησκείας προβάλλει στοχείο ρήξης.

Ο συγγραφέας εμπλέκεται προσωπικά σε μια πολυεπίπεδη αναζήτηση που συνδέεται με τις πτυχές του ελληνικού πολιτισμού: Αφενός μεν τον αρχαίο κόσμο, με έμφαση στη δυνατότητα σύνδεσής του με τον σύγχρονό μας πολιτισμό, στοιχείο που συνιστά την πολιτισμική συνέχεια, όπως αποδίδεται στη *μητρική γλώσσα*. Αφετέρου τον βυζαντινό

* Δρ Αλίκη Τσοτσορού, ΕΕΠ Διδασκαλείου Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. «Η λειτουργία του νεοελληνικού λογοτεχνικού κειμένου στην τριλογία του Γιώργου Μιχαηλίδη *Της επανάστασης, της μοναξιάς και της λαγνείας*», *Λογοτεχνικά Θέματα* 50-51 (2013): 145-159. Email: aliki_tsotsor@hotmail.co.uk
http://www.greekcourses.uoa.gr/fileadmin/greekcourses.uoa.gr/uploads/CV/TSOTSOROY_ALIKI.pdf

χριστιανικό κόσμο και τη ρήξη του με τον αρχαίο προκάτοχό του, όπως υπογραμμίζεται στο μ.Χ.

Στο αυτογραφικό έργο του Αλεξάκη *Η μητρική γλώσσα* ο αφηγητής Παύλος Νικολαΐδης, που ταυτίζεται με τον συγγραφέα, ζει μόνιμα στο Παρίσι από το 1968 και επιστρέφοντας μετά το θάνατο της μητέρας του στην Αθήνα, αποφασίζει να επανεγκατασταθεί στην Ελλάδα, έχοντας διανύσει μια πορεία αναζήτησης του μυστηρίου του γράμματος Ε, που ήταν κρεμασμένο στην είσοδο του ναού του Απόλλωνα στους Δελφούς.¹ Η ιχνηλάτηση της ιστορίας των Δελφών και πιο συγκεκριμένα του Ε, οδηγεί τον συγγραφέα στην αναζήτηση του συνόλου της ελληνικής γλώσσας και της ιστορίας της, ως προς το κομμάτι της ετυμολογίας και της σημασιολογίας. Ο συγγραφέας αποκτά τα στοιχεία που του χρειάζονται για να λύσει τον γρίφο του Ε μέσω συζητήσεων με φίλους και γνωστούς και μέσω των προσωπικών του μελετών στη βιβλιοθήκη της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής. Έτσι, στις ερμηνείες του Πλουτάρχου στο σύγγραμμά του *Περί του Ε του εν Δελφοίς*,² το οποίο μελετά προσεκτικά ο αφηγητής, έρχονται να προστεθούν και οι δικές του ερμηνείες καθώς και ερμηνείες αρχαίων φιλοσόφων καθώς και σύγχρονων φιλολόγων και αρχαιολόγων τους οποίους συναντά κατά την παραμονή του στην Αθήνα.³

Σημαντικό μέρος των απαντήσεων που θα του δοθούν ως προς τη συνέχεια των δύο κόσμων, του αρχαίου και του νεότερου ελληνισμού, τόσο στη γλώσσα όσο και στη θρησκεία, την τέχνη, τα έθιμα αλλά και τον χαρακτήρα των Νεοελλήνων αναδύονται μέσα από δύο ταξίδια που πραγματοποιεί. Στο πρώτο ταξίδι του στα Ιωάννινα παρακολουθεί την εκδοτική δραστηριότητα του αδελφού του, ο οποίος βγάζει το περιοδικό *Ηπειρώτικα*, στο οποίο συγκεντρώνει παραδόσεις και έθιμα της Ηπείρου.⁴ Στην Ήπειρο επισκέπτεται το Νεκρομαντείο και τον ποταμό Αχέροντα, που στη συμβολή του με τους δύο παραποτάμους του, σύμφωνα με τον μύθο οδηγούσε στον Άδη. Στη θέση του αρχαίου Νεκρομαντείου, στο κέντρο του αρχαιολογικού χώρου ένα εκκλησάκι υποδηλώνει τον ανταγωνισμό μεταξύ των θρησκειών.⁵ Αλλά στο σημείο της καθόδου στον Άδη υπάρχει μια βάρκα, στοιχείο συνέχειας των αρχαίων μύθων και της σύγχρονης ζωής.⁶ Το δεύτερο ταξίδι είναι στους Δελφούς, όπου ολοκληρώνεται η σύνδεση του αρχαίου και του νεότερου κόσμου. Τα ταξίδια αποτελούν μέρος της αναζήτησης του συγγραφέα, που ακολουθεί την πορεία του Νεοπτόλεμου, του γιου

¹ Για μια ευρεία επισκόπηση του αρχαιολογικού χώρου των Δελφών, της ιστορίας του μαντείου και των μνημείων του, το ιστορικό της ανασκαφής και τις βασικές ερμηνείες της λειτουργίας του ιερού των Δελφών βλ. Ανδρόνικος, 1996· Βαλαβάνης, 1980· Βαλαβάνης, 2004· Κολόνα, 2009· Παρτίδα, 2003· Πεντάζος, Βασιλίας & Ricard, 1992· Πέτσας, 2004.

² Αλεξάκης 1995, 113.

³ Στο ίδιο, 139-141, 149-152, 187-188, 189-190, 300.

⁴ Αλεξάκης 1995, 224-225.

⁵ Στο ίδιο, 259-260.

⁶ Στο ίδιο, 261-263.

του Αχιλλέα στους Δελφούς.⁷ Μέσα από τα ταξίδια αυτά ο συγγραφέας συνειδητοποιεί τη θέση του ως Έλληνα της διασποράς ως συνέχεια του αρχαίου τύπου του ξένου,⁸ που περιπλανάται όπως ο Οδυσσέας ή κατατρεγμένος ζητά φιλοξενία, όπως πραγματοποιείται στις τραγωδίες του Αισχύλου και του Ευριπίδη (*Ικέτιδες*).⁹ Αλλά και το ταξίδι της επιστροφής στην Ελλάδα καθώς και τα δύο αυτά ταξίδια αποτελούν τον δικό του νόστο.

Στο επίπεδο της τέχνης η έρευνά του προσανατολίζεται στα ευρήματα που βλέπει στο Μουσείο των Δελφών, όπως ο Αντίνοος και ο Ηνίοχος, δύο αγάλματα που εξασφαλίζουν τη σύνδεσή τους με τον σύγχρονο κόσμο μέσω της συνάντησής τους με τις ομάδες των εργατών της μεγάλης ανασκαφής όπως τους έχει απαθανάτισει ο φωτογραφικός φακός. Η παρουσία αρχαίων φιλοσόφων, ιστορικών και ποιητών αγιογραφημένων ως αγίων, που συναντά στον ναό του Αγίου Νικολάου στο νησάκι της λίμνης των Ιωαννίνων (ο ναός είναι του 1560), αποτελεί ένα ακόμη στοιχείο σύνδεσης του βυζαντινού με τον αρχαίο πολιτισμό.¹⁰ Το θέμα αυτό επανέρχεται ακόμη πιο συστηματικά στο δεύτερο μυθιστόρημα του Αλεξάκης, παρά τις απόψεις του για τη σύγκρουση των δύο θρησκειών, παρά τη σκληρή κριτική του για τις απόψεις που διατρέχουν τα σύγχρονα σχετικά κείμενα που υπάρχουν στην εκπαίδευση των Νεοελλήνων, όπου η Αντιγόνη εμφανίζεται ως αγία και ο Σωκράτης προοικονομεί τον Χριστό. Και αντίθετα από τον Σικελιανό που κατά τον αφηγητή συγκέρασε την αρχαία θρησκεία με τον Χριστιανισμό, η ένσταση του αφηγητή εστιάζει στην τέχνη γιατί δεν μπορεί να κατανοήσει τη σχέση της Αφροδίτης με τις κόρες με τα φωτοστέφανα.¹¹

Στο επίπεδο της θρησκείας τονίζεται ο μυστηριακός χαρακτήρας του κόσμου των Δελφών και η σύγκρουση της αρχαίας θρησκείας με τον Χριστιανισμό. Έτσι, οι Δελφοί, ο ομφαλός του κόσμου, αποτελούν τόσο τη ρήξη όσο και τη συνέχεια ανάμεσα στους δύο κόσμους. Ο ομφαλός της αρχαϊκής εποχής, που βρέθηκε το 1913 και φυλάσσεται στην αποθήκη του αρχαιολογικού μουσείου των Δελφών, ο μόνος που δεν είναι μεταγενέστερο αντίγραφο,¹² φέρει τα ίχνη, τις επιγραφές των νεότερων κατοίκων της περιοχής του 19^ο αιώνα, όταν στον χώρο υπήρχε ακόμη το χωριό Καστρί, το οποίο μεταφέρθηκε πριν από την έναρξη των ανασκαφών και μετονομάστηκε σε Δελφούς.¹³

Στη *μητρική γλώσσα*, ο Αλεξάκης φαίνεται να επιμένει στα στοιχεία της ρήξης ανάμεσα στον αρχαίο και τον νεότερο χριστιανικό ελληνικό πολιτισμό, αφού δηλώνει ρητά ότι ο ίδιος δεν αισθάνεται απόγονος των αρχαίων Ελλήνων αλλά του Καραγκιόζη και του

⁷ Στο ίδιο, 109-112, 153.

⁸ Στο ίδιο, 187.

⁹ Στο ίδιο, 238.

¹⁰ Στο ίδιο, 237.

¹¹ Αλεξάκης 1995, 157-160.

¹² Στο ίδιο, 219.

¹³ Στο ίδιο, 289-291.

Γκαούρ.¹⁴ Και βέβαια επικρίνει τη στάση της Εκκλησίας αλλά και του νεοελληνικού κράτους στο θέμα των ταυτοτήτων και καθώς και των Νεοελλήνων στο ζήτημα των Σκοπίων και εκφράζει τον σκεπτικισμό του για τους φόβους απώλειας της ελληνικής ταυτότητας.¹⁵ Οι Νεοέλληνες απλώς καταστρέφουν την κληρονομιά τους από τους αρχαίους και δεν δικαιούνται να θεωρούνται απόγονοί τους.¹⁶ Ωστόσο, μετά την πραγματοποίηση των ταξιδιών, καθώς το βιβλίο ολοκληρώνεται, η αποστολή αναζήτησης του Ε ολοκληρώνεται και μαζί με αυτήν και η αναζήτηση της ελληνικότητας και της συνέχειας των δύο κόσμων.¹⁷ Ο συγγραφέας συνειδητοποιεί τις ομοιότητες και τις συνέχειες με τους προγόνους: τη συνήθεια να έχουν οι Έλληνες παρατσούκλια, που έχουν τη θέση επιθέτων, με τον ίδιο τρόπο που και ο Απόλλωνας αποκαλούνταν Λοξίας, ο φίλερις χαρακτήρας των Νεοελλήνων που τόσο προσιδιάζει σε αυτόν τον αρχαίων: Για παράδειγμα πάνω στην έριδα του Αχιλλέα και του Αγαμέμνονα στήνεται η *Ιλιάδα*. Η φωτιά που άναβε στο ιερό του Απολλωνα και το φως μετά την Ανάσταση.¹⁸ Οι συμφωνίες που επιδιώκουν να συνάψουν με τους θεούς τους οι αρχαίοι Έλληνες δεν διαφέρει πολύ από αυτό που κάνουν και οι νεοέλληνες στις προσευχές τους. Όπως ο Μακρυγιάννης γράφει ότι έκανε συμφωνία με τον Άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο, στην εκκλησία του στους Δελφούς έτσι και οι ομηρικοί ήρωες κάνουν συμφωνία με τους θεούς.¹⁹ Η σχέση τους με το θείο: Όπως παρατηρεί ο συγγραφέας στην Παναγία της Τήνου και στους Δελφούς υπάρχουν πολλές αναλογίες. Η κοσμοσυρροή και η εμπορική κίνηση, τα τάματα, το ιερό/αγιασμένο νερό που αναβλύζει και στους δύο ιερούς χώρους, το ότι οι νεοέλληνες δεν χάνουν την πίστη τους στην Παναγία αν δεν τους ικανοποιήσει κάποιο αίτημα, όπως οι αρχαίοι πολίτες δεν έχαναν την εμπιστοσύνη τους στην Πυθία να έπεφτε έξω σε κάποιο χρησμό. Βασική τους διαφορά ότι η Πυθία μιλάει με τον θεό ενώ η Παναγία μόνο ακούει.²⁰ Η κίνηση των αγροτών έχει κάτι από τη χάρη των αρχαίων αγαλμάτων και αυτό το στοιχείο ο συγγραφέας το εκμαιεύει από τον Γάλλο αρχαιολόγο Μπαζίλ Πρεό που συναντά στους Δελφούς: Οι απόψεις του Πρεό για τη νεότερη Ελλάδα και για τη συνέχεια ανάμεσα στους δύο πολιτισμούς επηρεάζουν την οπτική γωνία του αφηγητή καθώς πλησιάζουμε προς την ολοκλήρωση της αναζήτησής του στο τέλος του βιβλίου.²¹ Όσο για τα αρχαία ονόματα των δρόμων στην Αθήνα, ο συγγραφέας, μαθαίνοντας σταδιακά σχετικές ιστορίες για αυτές τις προσωπικότητες συνειδητοποιεί ότι όλα συνδέονται μεταξύ τους: ο Πλούταρχος ήταν

¹⁴ Στο ίδιο, 284-286.

¹⁵ Στο ίδιο, 190-191.

¹⁶ Στο ίδιο, 284-286.

¹⁷ Στο ίδιο, 179.

¹⁸ Στο ίδιο, 110-112.

¹⁹ Αλεξιάκης 1995, 282-283.

²⁰ Στο ίδιο, 211.

²¹ Στο ίδιο, 314-316.

ιερέας στους Δελφούς, ο Πίνδαρος έγραφε ύμνους για τους νικητές στα Πύθια, ο Ηράκλειτος μετρούσε τον χρόνο με ζαριές, σαν Πυθία που έριχνε τα δυο κουκιά, το μαύρο και το άσπρο, για να δώσει τη σωστή απάντηση, το ναι ή το όχι,²² ενώ οι επισκέπτες του Νεκρομαντείου έτρωγαν φρέσκα κουκιά, που δημιουργούσαν παραισθήσεις. Η σχέση των Δελφιωτών με την τέχνη της μαντικής τόσο στον αρχαίο όσο και στον νεότερο ελληνικό κόσμο συνεχίζεται αδιάλειπτα. Η μαντική τέχνη της Πυθίας φαίνεται να διασώζεται στις σύγχρονες Πυθίες του χωριού των Δελφών, που διαβάζουν ακόμη τα κουκιά ή λένε τον καφέ. Αλλά και τους Δελφιώτες τους αποκαλούν ακόμη και σήμερα Πυθίες: «εννοούν ότι δεν λέμε τα πράγματα ξεκάθαρα».²³

Το σημαντικότερο σημείο συνοχής που αξιολογεί ο συγγραφέας συνδέεται με τη συνέχεια της γλώσσας. Αν και ο ίδιος ως νέος δεν είχε ιδιαίτερα καλή σχέση με τα αρχαία Ελληνικά²⁴ και επικρίνει την περιφρονητική στάση των καθηγητών απέναντι στη νεότερη γλώσσα,²⁵ καθώς και την εμμονή τους στην αδιάσπαστη συνέχεια των δύο κόσμων μέσω της γλώσσας, στην αναζήτησή του για το Ε των Δελφών και τις λέξεις που αρχίζουν από Ε, συνειδητοποιεί την υπαρκτή συνέχεια στην ιστορική πορεία της γλώσσας από τον Όμηρο ως σήμερα, χωρίς τη στείρα προγονολατρεία, χωρίς την προτίμηση προς την καθαρεύουσα και εντελώς αντίθετα από τη στάση για παράδειγμα της Άννας Κομνηνής που όταν μιλούσε για την αγάπη της για τη γλώσσα δεν αναφερόταν στη δημόδη εκδοχή της αλλά στην αττική διάλεκτο.²⁶ Η γλώσσα αυτή είναι η μητρική του γλώσσα. Στην αναζήτηση της παρουσίας της μητέρας του που έχει πρόσφατα πεθάνει και στις αναμνήσεις που έχει από αυτήν συγκαταλέγονται οι προτροπές της για τη στέρεη γλωσσική του εκπαίδευση αφού το όνειρό της ήταν να γίνει συγγραφέας.²⁷ Έτσι όταν ο συγγραφέας διακηρύσσει ότι η ταυτότητά του είναι αυτή η γλώσσα, η ελληνική, αναγνωρίζει την εκ μητρός ταυτότητά του, τη γλώσσα, και συγχρόνως εκπληρώνει το όνειρό της, έχοντας κληρονομήσει το ταλέντο της αφήγησης από τον πατέρα του.²⁸ Η δυνατότητα της συνέχειας πηγάζει από τη γλώσσα και τη μητέρα του αλλά και από τη διαρκή συνύπαρξη αρχαίου και νέου κόσμου που μπορεί να ανιχνευθεί σε όλες τις πτυχές της ζωής. Και στο επίπεδο της τέχνης, αν και στην αρχή του έργου παρατηρεί μάλλον ενοχλημένος τις εικονογραφήσεις του ούζου με αρχαία θέματα (Απόλλωνα, Αφροδίτη, Σαπφώ, Ακρόπολη, Αχιλλέα, Πύρρο),²⁹ στοιχείο που το αντιμετωπίζει ως ένδειξη

²² Στο ίδιο, 259-260.

²³ Στο ίδιο, 282.

²⁴ Αλεξιάκης 1995, 43-44, 96-97.

²⁵ Στο ίδιο, 100-101.

²⁶ Στο ίδιο, 76, 220-221.

²⁷ Στο ίδιο, 43-44.

²⁸ Στο ίδιο, 324-325, 326-327, 341.

²⁹ Στο ίδιο, 105.

στεύρας προγονολατρείας,³⁰ ο ίδιος προς τα μέσα της πορείας του προς το Ε των Δελφών, ως σκιτογράφος λειτουργεί στο επίπεδο της συνέχειας, αφού για εξώφυλλο ενός γαλλικού περιοδικού με το οποίο συνεργάζεται επιλέγει να δημιουργήσει τα στερεότυπα των Ευρωπαίων με το ύφος των αρχαίων ελληνικών αγγείων και με φόντο έναν αρχαίο ελληνικό αμφορέα.³¹

Στο μυθιστόρημά του *μ.Χ.* ο αφηγητής κάνει μεταπτυχιακές σπουδές στην αρχαία ιστορία και ετοιμάζει μια εργασία για τους προσωκρατικούς φιλοσόφους. Κατάγεται από την Τήνο, όπως και η γυναίκα που τον φιλοξενεί κατά τη διάρκεια των σπουδών του στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Πραγματοποιεί ένα ταξίδι στο Άγιον Όρος, το οποίο αποτελεί μια αναζήτηση προς χάρη της γυναίκας που τον φιλοξενεί.³² Η αποστολή του είναι να βρει τον αδελφό της που από νέος –και αυτός και η αδελφή του είναι πλέον υπέργηροι- έχει πάει να μονάσει στο Άγιον Όρος. Τις λεπτομέρειες της ζωής του αδελφού της μαθαίνει ο αναγνώστης μόλις στο ένατο κεφάλαιο του μυθιστορήματος, όταν πλέον το ταξίδι έχει δρομολογηθεί οριστικά.³³ Η Ναυσικά, αυτό είναι το όνομα της γυναίκας, είναι κόρη εφοπλιστικής οικογένειας. Έτσι ήδη με αυτά τα στοιχεία, από την αρχή του μυθιστορήματος τίθεται ένα ταξιδιωτικό πλαίσιο με αναφορές στα δεδομένα της Οδύσσειας, διασφαλίζοντας έτσι τη συνέχεια των δύο κόσμων και προοιωνίζοντας την αναζήτηση του αφηγητή.

Ο αφηγητής προμηθεύεται βιβλία για το Άγιο Όρος για να αποκτήσει μια εικόνα του χώρου, και του ιστορικού του παρελθόντος. Με την καθοδήγηση του καθηγητή που εποπτεύει την εργασία του για τους προσωκρατικούς,³⁴ αποφασίζει να συνδυάσει το ταξίδι αναζήτησης του μοναχού-αδερφού της Ναυσικάς με μια έρευνα για τις αρχαιότητες του Αγίου Όρους.³⁵ Στο στάδιο των βιβλιογραφικών του αναζητήσεων στη Γεννάδιο Βιβλιοθήκη μελετά τα αρχεία του αρχαιολόγου Μπαζίλ Πρεό για τις αρχαιότητες του Άθωνος, του ίδιου Γάλλου αρχαιολόγου των Δελφών που συνάντησε ο αφηγητής της *μητρικής γλώσσας*. Πληροφορούμαστε ότι οι αρχαιολογικές συλλογές του Όρους υπάρχουν στις Καρυές, στη Μονή Βατοπεδίου και στη Μονή Παντελεήμονος. Λίγο πριν το ταξίδι του στο Όρος συναντά τον Πρεό στη Θεσσαλονίκη και ενημερώνεται για τις νέες εκδόσεις των αρχαιοτήτων του Άθωνος.³⁶ Συζητά μαζί του για την πολυπλοκότητα της βυζαντινής καλλιγραφίας καθώς και για το πρόβλημα της γλώσσας που η Εκκλησία επέλεξε να μην είναι η γλώσσα του λαού.³⁷

³⁰ Στο ίδιο, 102.

³¹ Στο ίδιο, 132-133, 273.

³² Αλεξιάκης 2007, 10-13.

³³ Στο ίδιο, 127-134.

³⁴ Στο ίδιο, 18.

³⁵ Στο ίδιο, 71-73.

³⁶ Στο ίδιο, 233-237.

³⁷ Στο ίδιο, 237-239.

Τις πληροφορίες του για τον Άθωνα τις αντλεί από ποικίλες πηγές: από τον πατέρα του και τη μητέρα που ζουν στον τόπο καταγωγής του, στην Τήνο, έναν ιερό τόπο που του δίνει επίσης εικόνα για τη θρησκευτική ζωή. Από άτομα του φιλικού περιβάλλοντος των γονέων του, όπως ο Φιλιππούσης, στον φούρνο του οποίου εργάζεται η μητέρα του αφηγητή: ως νέος πήγε στο Άγιο Όρος και θεραπεύθηκε από τα ναρκωτικά.³⁸ Ενημερώνεται επίσης από τον κύκλο των συμφοιτητών του, όπως ο Μηνάς Κοπιδάκης,³⁹ ο φίλος του Μηνά Άρης που υπήρξε μοναχός στο Άγιο Όρος, με το όνομα Αρσένιος⁴⁰ και ο πατέρας του Μηνά.⁴¹ Από τον πατέρα του Μηνά μαθαίνει πληροφορίες για τις οικονομικές δραστηριότητες των μοναχών ενώ ο δημοσιογράφος Κατράνης έχει άλλη άποψη για τα έσοδα και τις ανάγκες συντήρησης των μονών.⁴² Από τον καθηγητή του, που παρουσιάζει σε μία διάλεξη τη βίαιη έλευση της νέας θρησκείας, του χριστιανισμού, που συγκρούεται με τον αρχαίο κόσμο. Μαθαίνει επίσης πληροφορίες για τον Άθωνα από έναν ταξιτζή που τον πηγαίνει από το σπίτι του στο κέντρο της Αθήνας.⁴³ Από την πωλήτρια στο βιβλιοπωλείο όπου προμηθεύεται τα σχετικά βιβλία.⁴⁴ Από τη Σοφία, την κοπέλα που δουλεύει στο σπίτι της Ναυσικάς. Από την αρχαιολόγο της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων, την Πολίνα Μενεξιάδου.⁴⁵ Η πρώτη αυτή συνάντηση μαζί της εκτείνεται σε πέντε σελίδες. Η επαφή μαζί της θα συνεχιστεί σε όλο το υπόλοιπο μυθιστόρημα και η παρουσία της θα είναι καταλυτική: Τόσο ως προς τα αισθήματα που σταδιακά γεννιούνται για αυτήν στον αφηγητή, αφού στο τέλος του έργου φεύγει μαζί της σε μια περιπετειώδη απόδραση από το Άγιο Όρος, αλλά το σημαντικότερο, ως προς την κατάλυση του αβάτου εκ μέρους της, αφού πλησιάζει με το σκάφος της στην ακτή και τον σώζει από βέβαιο θάνατο παίρνοντάς τον μαζί της. Και από τα βιβλία για το Άγιο Όρος που διαβάζει σε όλο το πρώτο μέρος του μυθιστορήματος πριν το ταξίδι.

Μέσω όλων αυτών των στοιχείων αποκτά μια εικόνα για όλες τις πτυχές του Αγίου Όρους: Για τη μυθολογική ερμηνεία του όρους Άθως, σύμφωνα με την οποία ο Γίγαντας Άθως εκσφενδόνισε μια κοτρώνα για να χτυπήσει τον Ποσειδώνα και αυτή η κοτρώνα που έπεσε στο σημείο εκείνο της θάλασσας της Χαλιδικής είναι το Άγιο Όρος τη μαθαίνει από τον καθηγητή του.⁴⁶ Σύμφωνα με την παράδοση του Όρους η Παναγία συναντήθηκε εκεί με τα αγάλματα της αρχαίας θρησκείας.⁴⁷ Για την εικόνα του Όρους από την αρχαιολογική

³⁸ Αλεξιάκης 2007, 38, 151-159.

³⁹ Στο ίδιο, 211.

⁴⁰ Στο ίδιο, 258-260.

⁴¹ Στο ίδιο, 203-208.

⁴² Στο ίδιο, 225.

⁴³ Στο ίδιο, 15-16.

⁴⁴ Στο ίδιο, 14-15

⁴⁵ Στο ίδιο, 76-81.

⁴⁶ Στο ίδιο, 25-26, 27

⁴⁷ Στο ίδιο, 16, 27.

σκοπιά, μια και είναι «πολύ πιθανό κάποιες από τις μονές του Αγίου Όρους να είναι χτισμένες πάνω σε αρχαίους ναούς» όπως τον ενημερώνει ο καθηγητής του. Ενημερώνεται επίσης για την ιστορία του Αγίου Όρους, από την κλασική αρχαιότητα, από τον 5^ο αιώνα π. Χ., ως τα ρωμαϊκά χρόνια και τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες και συγκεκριμένα ως τον 5^ο μ. Χ. αιώνα, από βιβλία στο σπουδαστήριο της Ιστορίας της Φιλοσοφικής Σχολής.⁴⁸ Μελετά και την καθαρά βυζαντινή περίοδο, από το 1000 μ.Χ. και μετά, όταν κτίζονται οι πρώτες μονές. Από τον τόμο για τα χίλια χρόνια του Όρους που εκδόθηκε το 1963 μαθαίνει για την ιστορία των μονών, με πρώτη τη Μεγάλη Λαύρα που χρίστηκε το 963 από τον άγιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη, από τον 10^ο αιώνα μέχρι το 1917, όταν πέφτει ο τσάρος της Ρωσίας και παύει να εγείρει δικαιώματα Μαθαίνει επίσης για το άβατο και τη σχετική ψηφοφορία του Ευρωκοινοβουλίου υπέρ της κατάργησής του καθώς επίσης και για τη νομοθεσία του ελληνικού κράτους του 1953, που στη δεκαετία του 2000 διεύρυνε «από τριακόσια σε πεντακόσια μέτρα τη θαλάσσια ζώνη γύρω από τη χερσόνησο όπου απαγορεύεται η διέλευση τουριστικών και αλιευτικών σκαφών. Οι γυναίκες προσβάλλουν τα ήθη των μοναχών και οι ψαράδες τα συμφέροντά τους»⁴⁹ του λέει ο δικηγόρος της σπιτονοικοκυράς του, ο Σιταράς από τον οποίο μαθαίνει όλα τα δεδομένα για το νομικό καθεστώς του Αγίου, τόσο για τον τρόπο διακυβέρνησής του και την υπαγωγή του στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως⁵⁰ όσο και για τα γεγονότα της νεότερης περιόδου, εν μέσω συγκρούσεων και πολέμων με ξένες δυνάμεις αλλά και εμφύλιων αντιπαραθέσεων. Για τη νεότερη ιστορία του Όρους, από την περίοδο της Επανάστασης του 1821 μέχρι το τέλος του Εμφυλίου το 1949 μαθαίνει στοιχεία από τον δημοσιογράφο Χάρη Κατράνη.⁵¹ Στη συνάντησή του με τον δημοσιογράφο ο αφηγητής μαθαίνει ότι η Ναυσικά ενδιαφέρεται να αφήσει την περιουσία της στο Άγιο Όρος.⁵² Ακούει επίσης για πρώτη φορά μια πολύ παραστατική περιγραφή της ζωής στις μονές.⁵³ Μαθαίνει επίσης από τη Σοφία, την κοπέλα που εργάζεται στο σπίτι της σπιτονοικοκυράς του ότι το άβατο έχει καταλυθεί στη βυζαντινή περίοδο, όταν έμεναν εκεί αγρότες με τις γυναίκες τους, στην περίοδο της Τουρκοκρατίας όταν έρχονταν εκεί οικογένειες να βρουν καταφύγιο, αλλά και αργότερα κατέφευγαν εκεί οικογένειες διπλωματών σε καιρό πολέμων ή Ρωσίδες πριγκίπισσες και τέλος όταν στον Εμφύλιο

⁴⁸ Αλεξιάκης 2007, 47-50.

⁴⁹ Στο ίδιο, 61.

⁵⁰ Στο ίδιο, 68-69.

⁵¹ Στο ίδιο, 86.

⁵² Στο ίδιο, 84.

⁵³ Στο ίδιο, 85.

παρευρέθηκαν εκεί και γυναίκες αντάρτισσες που μάλιστα γιόρτασαν το γεγονός της κατάλυσης του αβάτου (σ. 108, 110-111).⁵⁴

Οι πολιτικές ανατροπές του 20ού αιώνα, με ξεχωριστή έμφαση στη σύγχρονη παρουσία της Ελλάδας στον πολιτικό χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελούν επίσης στοιχεία ρήξης ως προς τη συνέχεια της εκκλησιαστικής ζωής και της σχέσης της εκκλησίας με τον κόσμο, όταν για παράδειγμα «η κυβέρνηση Σημίτη επέβαλε τελικά» την εξάλειψη του θρησκευματος από τις ταυτότητες.⁵⁵

Το ζήτημα που τίθεται αναλυτικά είναι αυτό της αρχαιοκαπηλίας.⁵⁶ Μαθαίνει επίσης και για το Κέντρο Διαφύλαξης της Αγιορείτικης Κληρονομιάς πριν ξεκινήσει το ταξίδι του.⁵⁷

Το σημαντικότερο στοιχείο που συνδέεται με το ταξίδι του είναι οπωσδήποτε η καλλιτεχνική παραγωγή των μοναχών-αγιογράφων, που είναι τόσο διαφορετική από την αρχαία τέχνη. Ωστόσο, διασώζονται οι αγιογραφίες των αρχαίων φιλοσόφων, ποιητών και ιστορικών: ο αφηγητής θα τους δει σε μια εκκλησία της Μονής Ιβήρων όταν φτάσει στο Άγιο Όρος, όπως του έχει πει ήδη ο καθηγητής του. Στα μοναδικής αρχιτεκτονικής τέχνης μοναστήρια οι χριστιανοί καλλιτέχνες έχουν ενσωματώσει θραύσματα αρχαίων ναών και βωμών. Και αυτό ακριβώς είναι το στοιχείο που συνιστά τόσο ρήξη όσο και συνέχεια των δύο κόσμων. Ρήξη ως προς τη βίαιη διαδοχή των δύο θρησκειών, καταστροφική στάση της χριστιανικής θρησκείας απέναντι στην αρχαία ελληνική. Αλλά και συνέχεια, εφόσον τα αρχαία θραύσματα ενσωματώνονται στα χριστιανικά κτίσματα. Ο αφηγητής επιθυμεί να πραγματοποιήσει το ταξίδι στο Άγιο Όρος όχι μόνο προς αναζήτηση του αδελφού της Ναυσικάς αλλά και για να γνωρίσει τη βυζαντινή μουσική, τη βυζαντινή ζωγραφική και τη βυζαντινή λογοτεχνία, χώρους για τους οποίους είτε δεν έχει άποψη είτε έχει άγνοια.⁵⁸ Ο αφηγητής ανακαλύπτει τη γοητεία της βυζαντινής ποίησης διαβάζοντας στη μητέρα του αποσπάσματα από τον *Ακάθιστο Ύμνο*, τις ώρες που εκείνη βρίσκεται στο νοσοκομείο μετά από ένα ατύχημα.⁵⁹

Στο επίπεδο της θρησκευτικής ρήξης, το γεγονός αυτό φαίνεται ότι απασχολούσε ιδιαίτερα τόσο τους βυζαντινούς καλλιτέχνες όσο και τους μεγάλους πατέρες της εκκλησίας, που υιοθέτησαν την άποψη της συνέχειας από τον αρχαίο στον χριστιανικό κόσμο. Έτσι σύμφωνα με τις απόψεις τους η νεοπλατωνική φιλοσοφία με τρόπο φυσικό ακολούθησε τη χριστιανική διδαχή. Ο αφηγητής αποδέχεται την άποψη του καθηγητή του περί ενός μη

⁵⁴ Αλεξιάκης 2007, 110-111.

⁵⁵ Στο ίδιο, 161.

⁵⁶ Στο ίδιο, 175.

⁵⁷ Στο ίδιο, 233.

⁵⁸ Στο ίδιο, 134.

⁵⁹ Στο ίδιο, 145-149.

ειρηνικού περάσματος από τον έναν κόσμο στον άλλο. Ο καθηγητής του μιλά για τον θρησκευτικό φανατισμό που ήταν άγνωστος στην αρχαία θρησκεία και παρατηρήθηκε με τον Χριστιανισμό. Οι διωγμοί των Ρωμαίων συνδέονται με τον φανατισμό αυτόν.⁶⁰ Μεγάλο μέρος του δέκατου έκτου κεφαλαίου καταλαμβάνει η διάλεξη του καθηγητή όπου μιλά για αυτό το βίαιο πέραςμα από τη μια θρησκεία στην άλλη.⁶¹ Το κλείσιμο της Φιλοσοφικής Σχολής της Αθήνας το 529 από τον Ιουστινιανό εντάσσεται σε αυτή την εχθρική στάση.⁶² Αναλύοντας τις απόψεις των Μεγάλων Πατέρων της Εκκλησίας που δεν φαίνεται να αποδέχονται την ειρηνική συνύπαρξη με την αρχαία θρησκεία, αναφέρει τη φιλόσοφο Υπατία που υπήρξε θύμα των χριστιανών της Αλεξάνδρειας.⁶³ Η διάλεξη καταλήγει σε μια σκληρή επίθεση εναντίον του καθηγητή εκ μέρους μελών του ακροατηρίου.⁶⁴ Μέσω της διάλεξης του καθηγητή Βεζιρτζή ο συγγραφέας αποκτά τη δυνατότητα να εκφράσει την προσωπική του γνώμη για τη σχέση του αρχαίου και του νέου χριστιανικού κόσμου: «Ο χριστιανισμός [...] δεν συνεχίζει την αρχαιότητα, απλά την ακολουθεί όπως η νύχτα ακολουθεί τη μέρα. Η θεολογία αναιρεί τη φιλοσοφία. Η πρώτη απαντάει σε όλα, ενώ η δεύτερη ξέρει κυρίως να ρωτά.»⁶⁵ Διατυπώνονται επίσης μέσω του καθηγητή οι απόψεις του Αλεξάκη για τον χωρισμό εκκλησίας και κράτους.⁶⁶

Τις ίδιες απόψεις για το πέραςμα από τον έναν κόσμο στον άλλο υποστηρίζει η καθηγήτρια που στο σεμινάριό της ο αφηγητής θα εκπονήσει εργασία για τους προσωκρατικούς. Πολλοί άνθρωποι του πνεύματος παραβλέπουν το γεγονός της ιδεολογικής σύγκρουσης των Πατέρων της Εκκλησίας με τους αρχαίους φιλοσόφους ή το ότι η αρχαία φιλοσοφία παύει να υπάρχει μετά τον 6^ο αιώνα μ.Χ. Ο Αριστοτέλης με τη ρήση του «Το πρώτο κινούν ακίνητο» έχει θεωρηθεί πρόδρομος του Χριστιανισμού και έχει απεικονισθεί σε εκκλησία των Κυθήρων ως άγιος.⁶⁷

Η ρήξη φαίνεται να είναι και εσωτερική μέσα στην ίδια την εκκλησία όταν η οργάνωση της Ζωής επεμβαίνει στις δεκαετίες του 1960 και του 1970 στη ζωή των μονών.⁶⁸ Ή στην περίπτωση των αναστενάρηδων αν και η ζωή τους είναι πολύ συνδεδεμένη με τη θρησκευτική πίστη η Εκκλησία δεν τους αναγνωρίζει.⁶⁹ Και οι μοναχοί της μονής Εσφιγμένου διαφωνούν με τον Πατριάρχη Βαρθολομαίο που ακολουθεί πολιτική

⁶⁰ Αλεξάκης 2007, 165.

⁶¹ Στο ίδιο, 242-254.

⁶² Στο ίδιο, 244.

⁶³ Στο ίδιο, 252.

⁶⁴ Στο ίδιο, 247-250.

⁶⁵ Στο ίδιο, 247.

⁶⁶ Στο ίδιο, 248.

⁶⁷ Στο ίδιο, 116-117.

⁶⁸ Αλεξάκης 2007, 211-213.

⁶⁹ Στο ίδιο, 216-223.

συμφιλίωσης με τον Πάπα.⁷⁰ Οι σχέσεις τους με τον Πατριάρχη Ρωσίας είναι πολύ στενές, ενώ το ελληνικό κράτος δεν ανακατεύεται σε αυτά τα προβλήματα.⁷¹

Η σύγκρουση/ρήξη του αρχαίου ελληνικού κόσμου καθρεφτίζεται επίσης στα δημόσια έργα που εκτελούνται στη σύγχρονη Τήνο, όπου το λιμάνι του νησιού θα συνδεθεί με δρόμο με τον ναό του Ευαγγελισμού, αλλά η κατασκευή του δρόμου θα έχει καταστροφικές συνέπειες για την αρχαία ακρόπολη της Τήνου.⁷² Ο πατέρας του αφηγητή και ο δικηγόρος της σπιτονοικοκυράς του καταλαμβάνουν σε ένδειξη διαμαρτυρίας το Δημαρχείο.⁷³

Ήδη από την αρχή του μυθιστορήματος ο αφηγητής μιλάει για τη διαδοχή των θεών στη γενέτειρά του την Τήνο, όπου τη θέση του Ποσειδώνα, που ο ναός του ήταν ο σημαντικότερος αρχαίος ναός στο νησί, την παίρνει ο Άγιος Νικόλαος ενώ στις κορυφές των βουνών του νησιού τη θέση του Δία την παίρνει ο Προφήτης Ηλίας. Η Παναγία διαδέχτηκε τον Ασκληπιό ενώ η Αφροδίτη εξοβελίστηκε εντελώς από τις δυνατότητες διαδοχής. Οι απόψεις του αυτές είναι εναρμονισμένες με τις απόψεις του Κορνήλιου Καστοριάδη για τη σχέση των αρχαίων Ελλήνων με την πολιτική, που αναπτύσσεται και δημιουργούνται σημαντικά πολιτεύματα όπως η δημοκρατία, ακριβώς επειδή η θρησκεία δεν μπορεί να προσφέρει τίποτε στους πιστούς της. Ο αφηγητής φαντάζεται ένα ημερολόγιο όπου αντί να τιμώνται οι άγιοι της ημέρας θα τιμώνται οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι και ο καθένας θα εξηγεί έναν ισχυρισμό του.⁷⁴

Το ταξίδι αρχίζει με πρώτο σταθμό τη Θεσσαλονίκη. Καθώς βλέπει τον Όλυμπο μέσα από το αεροπλάνο αναρωτιέται αν είναι ορατός από τον Άθωνα, έτσι ώστε οι μοναχοί να μπορούν να βλέπουν τις θέσεις των αρχαίων θεών.⁷⁵ Φαντάζεται επίσης του θεούς ξεπεσμένους και απογοητευμένους να αλληλοκατηγορούνται για την πτώση τους.⁷⁶ Συγκρίνει τους δώδεκα αποστόλους, όλους άντρες με τους δώδεκα θεούς εκ των οποίων έξι είναι γυναίκες. Από αυτές πάλι τρεις είναι αμέμπτου ηθικής ενώ οι άλλες τρεις είναι το εντελώς αντίθετο.⁷⁷ Στη Θεσσαλονίκη συνειδητοποιεί το παρελθόν της πόλης καθώς πηγαίνει προς το ξενοδοχείο Κοντινένταλ: ελληνιστικό, ρωμαϊκό, βυζαντινό, μεσαιωνικό.⁷⁸ Γύρω του οι δρόμοι έχουν ονόματα βυζαντινών αυτοκρατόρων. Επισκεπόμενος το Αρχαιολογικό Μουσείο της πόλης συνειδητοποιεί ότι μια βασική διαφορά στην τέχνη αρχαίων Ελλήνων και

⁷⁰ Στο ίδιο, 268-269.

⁷¹ Στο ίδιο, 272-273.

⁷² Στο ίδιο, 166.

⁷³ Στο ίδιο, 271.

⁷⁴ Στο ίδιο, 42-43.

⁷⁵ Στο ίδιο, 171.

⁷⁶ Αλεξιάκης 2007, 189.

⁷⁷ Στο ίδιο, 188.

⁷⁸ Στο ίδιο, 191-194.

βυζαντινών αποτελεί η χρήση των υλικών: τα μέταλλα (σίδηρος, ορείχαλκος, χρυσός, άργυρος), ο πηλός και τα πετρώματα (πωρόλιθος, μάρμαρο) που χρησιμοποιεί ο αρχαίος καλλιτέχνης εξασφαλίζουν την αιωνιότητα του έργου τέχνης, ενώ το ξύλο που χρησιμοποιεί ο βυζαντινός αγιογράφος στη φορητή εικόνα είναι υλικό φθαρτό που δεν εξασφαλίζει κάτι τέτοιο.⁷⁹ Με ευκολία αποδίδει τη σχέση των αρχαίων θεών με τη σύγχρονη ζωή αφορμώμενος από το κεφάλι του Ερμή που είναι το σύμβολο των Ελληνικών Ταχυδρομείων.⁸⁰

Στην πορεία από τη Μονή Ιβήρων προς τη Μονή Βατοπεδίου μέσω της Μονής Κασταμονίτου ο αφηγητής βλέπει τους αρχαίους τάφους και τους φωτογραφίζει. Για τους αρχαίους τάφους γνωρίζει επίσης αρκετά ο μοναχός Ανδρέας.⁸¹ Στη Μονή Βατοπεδίου βλέπει τις ρωμαϊκές σαρκοφάγους και μια ρωμαϊκή κεφαλή νέου άντρα.⁸² Και στη Μονή Σταυρονικήτα βλέπει τα έργα του Θεοφάνη του Κρητός και γοητεύεται από την τέχνη του.⁸³ Στην τελευταία του συνάντηση με τον Πρεό συζητά τις αρχές του μοναχισμού.⁸⁴ Στη Μεγάλη Λαύρα βλέπει ενσωματωμένο το αφτί από το αρχαίο άγαλμα της Αρτέμιδας στην τοιχογραφία της τραπεζαρίας, ενώ στην ίδια την τοιχογραφία απεικονίζεται η Άρτεμη να φεύγει τρομαγμένη.⁸⁵ Στο τέλος του οδοιπορικού στο Άγιο Όρος ο αφηγητής βρίσκει τον αδελφό της Ναυσικάς, συζητά μαζί του και τον βάζει να της τραγουδήσει ένα τραγούδι πολύ αγαπητό στην Τήνο και σχετικό με την ίδια αφού είναι όντως «Κόρη караβοκύρη».⁸⁶ Το οδοιπορικό κλείνει με τη συμπλοκή του αφηγητή με τον αγιογράφο μοναχό Ζαχαρία που λιώνει αρχαία κοσμήματα για να χρυσώσει εικόνες.⁸⁷ Ο αφηγητής καταφέρνει να σώσει ένα αρχαίο στεφάνι και διαφεύγει με το φουσκωτό μαζί με την Πωλίνα Μενεξιάδου, ενώ την επόμενη μέρα μαθαίνει από τον πατέρα του ότι κέρδισαν στη διεκδίκησή τους για την αρχαία ακρόπολη της Τήνου. Το βιβλίο κλείνει με το όνειρο του αφηγητή για τη Ναυσικά σε νεαρή ηλικία όπως τη φανταζόταν σε όλη τη διάρκεια του βιβλίου. Το παρελθόν και το παρόν συνυπάρχουν όχι μόνο στη σχέση των αρχαίων θεών με το Άγιο Όρος ή στο αρχαίο χρυσό στεφάνι που φορά η Πολίνα Μενεξιάδου αλλά και στην παρουσία της Ναυσικάς. Έτσι, μολονότι και αυτό το μυθιστόρημα ξεκινά ως ένα μυθιστόρημα ρήξης οδηγείται μέσα από ένα διαρκές οδοιπορικό και ολοκληρώνεται ως μυθιστόρημα συνέχειας.

⁷⁹ Στο ίδιο, 198-200.

⁸⁰ Στο ίδιο, 202.

⁸¹ Στο ίδιο, 325.

⁸² Στο ίδιο, 291-292.

⁸³ Στο ίδιο, 296-298.

⁸⁴ Στο ίδιο, 302-304.

⁸⁵ Στο ίδιο, 306.

⁸⁶ Αλεξιάκης 2007, 318-321.

⁸⁷ Στο ίδιο, 331-333.

Και τα δύο έργα αποκαλύπτουν την προσωπική περιπέτεια του Αλεξάκη ως Έλληνα της διασποράς και την αναζήτηση της Ελλάδας και του πολιτισμού της, ως ενιαίου ή ως κατακερματισμένου σώματος. Η διαρκής εναλλαγή συνέχειας και ρήξης, αλληλοδιαδεχόμενων και αλληλοαναιρούμενων, διασφαλίζεται μέσω της πολυφωνίας των δύο μυθιστορημάτων. Τα πολλαπλά επίπεδα στα οποία διεξάγει τις αναζητήσεις του ο Αλεξάκης, η θρησκεία, η τέχνη, η φιλοσοφία, η γλώσσα, το ταξίδι καθρεφτίζουν μια πολυφωνία απόψεων. Μέσα από τη βιβλιογραφική έρευνα, την έρευνα των πηγών, τα προσωπικά βιώματα του συγγραφέα και των ηρώων του αναδύονται στο σύνολό τους η σύγχρονη Ελλάδα και η πολιτισμική της παράδοση.

Βιβλιογραφία

Αλεξάκης, Βασίλης: *Η μητρική γλώσσα*, μυθιστόρημα, Αθήνα: Εξάντας 1995.

_____ : *μ. Χ.*, Αθήνα: Εξάντας 2007.

Ανδρόνικος, Μανόλης: *Δελφοί*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών 1996.

Βαλαβάνης, Πάνος: *Δελφοί και μουσείο*, Αθήνα: Θήρα 1980.

_____ : *Ιερά και αγώνες στην Αρχαία Ελλάδα: Ολυμπία, Δελφοί, Ισθία, Νεμέα*, Αθήνα, Αθήνα: Καπόν 2004.

Κολόνια, Ροζίνα: *Το αρχαιολογικό μουσείο Δελφών*, Αθήνα: ΥΠΠΟ/ΤΑΠΑ 2009.

Παρτίδα, Έλενα: *Δελφοί, Δαυλός και Δίαυλος Πολιτισμού*, Αθήνα: Μίλητος/Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπέζης Κύπρου 2003.

Πεντάζος, Βασίλης & Picard O. (επιμ.): *Δελφοί: Αναζητώντας το Χαμένο Ιερό. Από τη Μεγάλη Ανασκαφή στη Μόνιμη Αποστολή*, Ecole française d' Athenes, Εφορεία Αρχαιοτήτων Δελφών, Αθήνα: Β. Γιαννίκος – Β. Καλδής 1992.

Πέτσας, Φώτης: *Δελφοί, Τα μνημεία και το Μουσείο*, Αθήνα: Κρήνη 2004.